Ірина Бурлака

НАЩАДКИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ІСТОРІЇ СЕЛЯНСЬКО-ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ 1918 РОКУ

29 квітня 1918 р. за підтримки частини землевласників, фінансово-промислових кіл та німецького військового командування до влади в Україні шляхом перевороту прийшов нащадок козацько-шляхетського роду Скоропадських – Павло Скоропадський. Тогочасна політика уряду, що відновлювала на селі влади поміщиків та поміщицького землеволодіння викликала значне незадоволення українського селянства та піднесення селянського руху. Крім того, виник значний опір селян, причиною якого стало намаганням окупаційного командування вивезти до Німеччини та Австро-Угорщини обіцяне УЦР та гетьманом П. Скоропадським збіжжя. Ці події призвели до повстанського руху серед селян.

Важливу роль в боротьбі проти присутності в Україні німецько-австрійських військ та режиму П. Скоропадського відігравали особистості, від рішень яких часто залежали успіхи окремих селянських виступів та й цілих повстань. Такими постатями на Правобережжі, зокрема в ході Звенигородського збройного повстання селян були Левко та Ананій Шевченко – нащадки Великого Кобзаря України Тараса Шевченка.

В історіографії селянського повстанського руху доби Української революції 1917–1921 рр., його масовим початком вважають весну-літо 1918 р., коли розгорталось антинімецьке повстання. Повстання відбувалися на території Поділля, Полтавщини і поступово охопили територію Черкащини. У телеграмі від 28 травня 1918 р. Черкаському повітовому старості Київської губернії начальник 4-ї дільниці міліції Скрипниченко повідомляв про збройну сутичку німецьких військ і селян Попівки, Санжарихи, Терехівки Ротмистрівської волості. У рапорті начальника особого відділу Бусло при штабі гетьмана України від 6 липня 1918 р. йдеться про повстання селян у Звенигородському повіті, що почалося 3 червня того ж року і було підтримане загонами Вільного козацтва [1, с. 45].

Одним з найбільших виступів селян проти політики та присутності в Україні німецьких військ було селянське повстання півдня Київщини, що розпочалося у Звенигородському повіті, а потім поширилось на Таращанщину, Уманьщину, Канівщину, інші регіони Правобережжя та на Лівобережну Україну. Причиною повстання стала поведінка карного загону, який прибув до Лисянської волості Звенигородського повіту у відповідь на відмову місцевих селян відновити там панську економію. Селяни с. Орли названої волості підстерегли той загін і знищили. Повстання перекинулось до волосного містечка Лисянка. Волосний революційний комітет, створений напередодні лівими есерами визнали

повстання передчасним, але підтримали його. Звенигородське збройне повстання, що розпочалось у Лисянській волості, мало великий вплив на народні маси і послужило поштовхом до виникнення протиокупаційного та антигетьманського руху в багатьох інших регіонах України, сприяло подальшому розвитку громадського суспільства, збагатило досвід селянства в його боротьбі з окупантами [2, с. 44].

Рушійною силою повстання стали створені 1917 р., загони Вільного козацтва, які дали початок в Україні розгортанню вільнокозачого руху. Залишки селянського повстанського війська після закінчення у 20-х числах липня 1918 р. концентрації німецьких військ були оточені в районі м. Ставище Київської губернії. 29–30 липня 1918 р. відбулася вирішальна битва. У ході цих подій вагому роль відіграли родичі Т. Шевченка по брату Микиті – Ананія та Левка Шевченків у найбільшому виступі селян проти німецької присутності в Україні – Звенигородському збройному повстанні. Інформації про Левка і Ананія Шевченків дуже мало. Р. Коваль згадує А. Шевченка, коли того Звенигородський полковник Вільного козацтва С. Гризло під час відкриття Всеукраїнського з'їзду Вільного козацтва (3–7 жовтня 1917 р., м. Чигирин) запропонував на голову зборів: «Делегати однодушно привітали стрункого, молодого, років 30–32 чоловіка без руки». Ю. Кульчицький, розповідаючи про виступи селян у Звенигородському і Таращанському повітах Київської губернії, наводить інформацію про Л. Шевченка як керівника повстанців і підкреслює його моральні якості: «Розуміючи безвихідь становища і те, що боротьба з німцями не принесе користі, він наказав своїм повстанцям розбитися на малі загони, пробитися через німецьке оточення, закопати свою зброю та чекати слушної хвилини. Щоб звернути ненависть німців із селян на себе, Шевченко здався німецьким військовим властям» [1, с. 44].

Отже, точних років народження Ананія і Левка Шевченків, уродженців с. Кирилівка (нині Шевченкове) Звенигородського повіту Київської губернії – онуків Тараса Шевченка по брату Микиті, не відомо. Із припущення Я. Водяного 1917 р., що «Ананій Шевченко… молодий чоловік років 30–32…», робимо висновок, що народився Ананій у проміжок з 1985 по 1987 рр. [5, с. 22]. Стислу характеристику Ананія Шевченка беремо із спогадів Ю. Тютюнника (генерал-хорунжого армії УНР): «Ананія Шевченка я знав давно – був у свій час тарасівським курінним у Вільному козацтві. Ананій ватажок юрби. Сміливий, хоробрий, він умів використовувати інстинкти юрби, але не мав належної освіти і не відзначався високою моральністю». В ході проведеної Володимиром Щербатюком пошукової експедиції на Звенигородщині і спілкуванні з жителем с. Гусакове Михайлом Іванченком – сином одного з козаків Гусаківського куреня Вільного козацтва, було з'ясовано прізвища перших курінних отаманів Звенигородщини. Серед них – Ананій Шевченко, отаман Тарасівського куреня. Одну руку, швидше за все, він втратив на фронтах Першої світової війни. У листі колишньому Звенигородському

повітовому коменданту М. Павловському він писав: «Але будучи в дійсності потомок мого діда Тараса, я не дозволю плямувати мій рід. І навіть з однією рукою я зможу постояти за себе…» [4, с. 2].

Більше інформації відомо про Левка Шевченка. Він був молодшим сином у батьків. Незважаючи на те, що родина жила бідно, Л. Шевченку завдяки надзвичайній енергії вдалося одержати освіту. У 1917 р. він мав ранг сотника авіації. Його прізвище зустрічається в ході розбудови українських збройних сил УНР, зокрема української авіації. Так, коли командувачем Київської воєнної округи в 1917 р. було призначено колишнього бойового льотчика російської авіації підполковника Віктора Павленка і під його керівництвом українські війська київської залоги здійснили в ніч на 13 грудня роззброєння більшовицьких частин залоги, які згодом вивезли у заздалегідь підготовлених потягах до Курська, то їх супровід здійснювали В. Павленко та поручник авіації Л. Шевченко. Після невдалої спроби уряду організувати авіацію Л. Шевченко повернувся на батьківщину, де взяв активну участь у революційних подіях. З початком Звенигородського збройного повстання очолив східну групу повсталих, а потім перебрав на себе головне командування [1, с. 43]. Тоді про Л. Шевченка Ю. Тютюнник згадував: «Левко не вродився вождем; мав занадто лагідну натуру і шляхетне серце; здібний принести себе в жертву, але примусити інших було не в його натурі. Проте в діях голос його бринів рішуче. Відчувалася воля людини, яка вирішувала щось важливе» [5, с. 5]. Отримавши від Ю. Тютюнника, який щойно повернувся з Києва, інформацію про те, що повстала лише Звенигородщина, а у провідників українського національного руху немає навіть планів щодо розвитку подій, Лев Шевченко все ж прийняв рішення штурмувати Звенигородку. Перемога над німцями у Звенигородці одразу дала поштовх до розгортання селянського повстанського руху на Таращанщині, Уманщині, Жашківщині, Сквирщині, Канівщині та в інших регіонах Правобережжя. Далі Л. Шевченко намагався під керівництвом свого штабу об’єднати весь визвольний рух регіону, але ця спроба виявилася невдалою. Левко Шевченко був чесною і порядною людиною, так про нього писав Тютюнник: «То була людина, про чесність якої в мене не залишилося ні крихітки сумніву». Піклуючись про долю Ю. Тютюнника, Шевченко у присутності свідків інсценував його арешт і допит, а далі з метою зменшити кару над селянами віддав себе у руки німецьких військ. Після арешту Л. Шевченка відправили до Києва, звідки він утік і до останніх днів перебування при владі П. Скоропадського переховувався на півдні України. Після сутички із М. Павловський, який назвав Лева Шевченка «провокатором» повстання його було арештовано [3, с. 3]. Арешт провів хорунжий Нечитайло, який у рапорті доповів, що під час ескортування арештований кинувся тікати і був забитий вартою 8 січня 1919 р. біля 20 години 20 хвилин на вул. Грецькій.

Список використаних джерел

1. Щербатюк В. Звенигородське збройне повстання / Щербатюк В. // Воєнна історія. – 2002. – № 2. – С. 43–53.
2. Лист отамана Михайла Павловського // Нова Рада. – 1918. – № 243. – 27 грудня.
3. Шевченко Л. Лист до редакції / Шевченко Л. // Нова Рада. – 1919. – № 6. – 7 січня.
4. Тютюнник Ю. Записки генерал-хорунжого / Тютюнник Ю. – К.: Книга Роду, 2008. – 312 с.
5. Водяний Я. Вільне Козацтво в Чигирині / Водяний Я. // Літопис Червоної Калини. – 1930. – № 10. – С. 2–18.

Катерина Вергізова

ГРИГОР'ЄВСЬКИЙ ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В 1918–1919 РР.

У період громадянської війни в Україні 1917–1921 рр. з'явилося таке суспільне явище, яке деякі історики далеко небезпідставно охарактеризували, як селянську війну. Її учасниками стали добре озброєні українські селянські повстанці, загальна чисельність яких в окремі періоди могла досягати кількох сотень тисяч бійців. Ця селянська війна стала дуже важливим політичним чинником, з яким мусили рахуватися усі без винятку інші політичні течії, які боролися за владу в Україні. В останній час у вітчизняній історіографії з'явилася низка ґрунтовних праць, присвячених григор'євському повстанському руху.

У 1918–1919 роках на деяких територіях України, а саме Херсонщині, Запоріжжі та Таврії спалахнув антибільшовицький повстанський рух, очолений головним отаманом цих повстанських дій Никифором Григор'євим.

Із приходом до влади генерала Павла Скоропадського, у чині сотника Запорозької дивізії армії Української Держави залишив збройні сили на знак незгоди з політикою Гетьманату (підтримка німецького окупаційного режиму та виплата Німеччині надзвичайно великої контрибуції, відновлення поміщицьких латифундій, військова диктатура). Підтримуючи зв'язки з Симоном Петлюрою та Українським національним союзом, Никифір Олександрович Григор'єв стає до боротьби з Гетьманатом та австро-німецькими окупантами, направляється до Верблюзької волості Олександрійського повіту Херсонської губернії та формує там з дрібних повстанських загонів боєздатне повстанське військо.

У листопаді 1918 р., об'єднавши під своїм командуванням численні